

DISSERTATIO
INAUGURALIS MEDICA
DE
SCROPHULOSI

QUAM

CONSENSU ET AUCTORITATE

MAGNIFICI D.

PRAESIDIS ET DIRECTORIS

SPECTABILIS

DOMINI DECANI,

NEC NON

CLARISSIMORUM AC CELEBERRIMORUM

D. D. PROFESSORUM

INCLYT. FACULTATIS MEDICAE

PRO

DOCTORATUS MEDICINAE LAUREA OBTINENDA,
IN REGIA SCIEN. UNIVERSITATE PESTIENSI,
PUBLICAE DISQUISITIONI

SUBMITTIT

FERD. MATAVOVSKY,

Theses adnexae publice defendentur in Palatio Universitatis
minore die 1844.

BUDAE,

typis Joannis Gyurián et Martini Bagó.

Digitized by the Internet Archive
in 2015

A'

GÖRVÉLYKÓR

ANNAK LÉNYEGE

FÖLOSZTÁSA ÉS GYÓGYMÓDJA

A' PESTI

GYERMEKKÓRHÁZBAN TETT TAPASZTALATOK

UTÁN

ORVOS DOCTORRÁ

AVATTATÁSAKOR.

ÍRTA

MATAVOVSZKY FERDINÁND.

BUDÁN,

Nyomatott Gyurián és Bagó betűivel 1844.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΟΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΟΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΟΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΟΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΟΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΟΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΟΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΟΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΟΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΟΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΟΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΟΝ

NAGYSÁGOS
STÁHLY IGNÁCZ

URNÁK,

Ő CS. KIR. FÖLSÉGE 'S A' N. M. M. KIR. HELYTARTÓ
TANÁCS TANÁCSOSÁNAK,
MAGYÁR ORSZÁG FŐORVOSÁNAK,

A' M. KIR. EGYETEMNÉL AZ ORVOSIKAR ELNÖKÉ-
NEK, 'S AZ ORVOS-SEBÉSZI TANULMÁNYOK IGAZ-
GATÓJÁNAK, A' GYÓGYTAN, SEBÉSZET, SZABAD-
MŰVÉSZET, 'S BÖLCSÉSZET DOCTORÁNAK,
A' MAGYAR ACADEMIA 'S A' BUDAPESTI
KIR. ORVOSEGYESÜLET TISZTELETI,
A' BÉCSI CS. KIR. ORVOSEGYESÜLET
LEVELEZŐ, A' PESTI BÖLCSÉSZI-
KAR RENDES TAGJÁNAK 'sa't.

**A' HAZA, EMBERISÉG 'S TUDOMÁNY ÜGYÉBEN
FÁRADHATLAN BUZGALMU FÉRFIUNAK,
MINDEN SZÉP, JÓ, ÉS NAGY LELKES ELŐMOZDITÓJÁNAK
A' MÁGYAR ORVOSIREND DISZÉNEK
LEGMÉLYEBB TISZTELETE JELEÜL**

A' SZERZŐ.

A' görvélykór

annak lényege, osztályozása és gyógymódja,
a' pesti gyermekkórházban általam tett
tapasztalatok után.

A' pesti gyermekkórházban számos illy kórok vonák magokra figyelmemet, mellyeket egymással összevasonlítván úgy találtam, hogy azok természete, fölosztása és gyógyítása az alább következő nézetek szerint eddigelé legjobban történendhetik, habár nem egész tökéleteseknek 's annyira kimerítetteknek tetszettek is azok, hogy későbbi orvosi tapasztalatok e' fölosztást és rendszert nem tökéletesíthetnék még sokkal nagyobb mértékben.

A' *görvélykór* nevezet közönségesen igen felületesen és határozatlanul használtatik olly üdült nedvkórok kifejezésére, mellyek számtalan alakmódosulatokban 's különböző egyéniségekben jelenkeznek: úgy hogy helyette csaknem szintúgy használhatnók az „*üdült korcsvegy*“ (dyscrasia) nevezetet. Mert százféle alakban, különbféle testalkatú és vérmérsékményű egyénekben nyilvánuló, és többnyire üdült folyamú rendellenes nedvlerakodást, melly a' bőrmirigyeket, szemet, agyat, belrészeket szokta megtámadni, kiütéseket, gyulladásokat, fekélyesedéseket, genyedéseket 'sa't. mint az életműséget rendes működésében hátráltató vagy

sokszor lerontó folyamokat hoz létre, az orvosok görvélykórnak nevezik, pedig mint látók, azon számtalan módosulatokhoz elhatározott biztos alapon nyugvó kórismeit eszmét teljességgel nem köthetünk, 's a' számtalan kórjelek ugyanannyi kórképét tüntetvényfől az orvos gondolatában, eből csupán osztályozatlan zürzavara keletkezik a' betegségeknek. — Az orvosok *érzékeny, tompa és ingerlékeny* görvélykórokat. (*Scrophula sensibilis, torpida és irritabilis*) szoktak megkülönböztetni, — de figyelmezzünk csak elfogulatlánul 's a' dolog mélyébe hatva, azon különbözőzésekre, mellyek feltűnnek az egyéniségek 's a' kifejlő kóralakok közt: meglátandjuk, mennyire csalatkoztunk, ha kórömenket a' főlebbi fölületes ingékony osztályzatra akarjuk építeni; biztos kór ismereti alap nélkül pedig mi sikerét sem ígérhetjük gyógyításunknak, csak sötétben fogunk tapogatódzni, minthogy biztos gyógyjavallataink hiányzanak. Sokszor történik, hogy ugyanazon egy kórt más alakban látván az orvos előfordulni, egészen különemű, másféle elenséget, másnemű leküzdendő kórt képzel abban, vagy különbéle kóresetekben, ha azok csak nem egyenlő kórjelek szerint nyilvánulnak, azt gondolja az orvos, hogy ugyanazon kór ellen kell gyógymódját alkalmaznia. Ezen szempontból ítélni meg azon vitát is, melly az orvosok közt létezik, midőn egyik rész gümőkórt (*tuberculosis*) a' görvélykórral ugyanazonosnak, legalább alfajnak, másik rész pedig emetől egészen különálló betegségnek tartja.

Kétes tehát sok részben a' görvélykórösme, szinte ilyennek kell a' görvélyes betegségek gyógyításának lennie. Engedje az ég, hogy valahára tisztább mezőre juthassunk. Hogy eddig e' nemében a' kórgyógytannak nagyobb előmenetelt nem tehattünk, oka az orvosi nyomos, biztos tapasztalatok, vagy tapasztalati kísérletek hiánya. Az orvosok hogy külön gyógyszert (*specificum*) találhassanak e' kór ellen, számtalan szereket használtak egyre másra, nem sokat hajtottak a' tiszta tapasztalatokra, hanem összetett 's ugyan-

azon időben használt kül és bel gyógyszerek, minden ártalmas befolyástól óvó bánásmód által igyekeztek megtörni a' nyavala erejét, és ha jó siker koronázá fáradauuukat, e' sikert az általok a' többek közt legjobban szeretett szernek örömetst tulajdoníták, szereiket külön hatásuaknak kürtölék, 's így történt aztán, — hogy számtalan görvélyellenes szerek jöttek kezuinkbe, mellyek nem voltak biztos hatásuak. Igaz, és ellenmondhatlan tény az, miszerint tiszta küllég, czélszerű tápeszközök, alkalmas öltözet, fürdésék, mosodások 'sa' t. e' betegségekben 'számtalanszor hatányozzák a' gyógyszerek erejét, sőt a' gyógyulásra elmúlhatlan föltételül szolgálnak, e' szerint a' kedvező sikert valamelly szernek történetes használata mellett kizárólag csak annak tulajdonítani, mint sok orvosok tenni szoktak, nem egyéb mint fölületesség, elfogúltság, gondatlanság. Ha valamelly szernek gyógyerejét akarjuk megkisértteni, szüz tapasztalatot kell vele tennünk, nem kell összekötnünk más szerekekkel, fürdökkel 'sa' t. mellyek talán magok is képesek lettek volna legyőzni a' bajt. Prof. Négrier a' görvélykór minden alakait diólevél főzettel 's vonattal gyógyítá, legrövidebb gyógyítási ideje félév volt, — leghosszabb 2.-5. év! — hátha még' egész fürdőkét só és diófalevél főzetből nem használt volna, (mellyek szerinte is a' gyógyítást elősegíteni látszottak!) meddig kellendett specificumát a' diófalevél és vonat készítményeit használnia? — Lugolfürdőkét és fris léget ajánl a' görvélykór gyógyításában szereik mellé, mellyek mind jók ugyan, sőt elmúlhatlan szükségesek a' magány gyakorlatban, de kivánt eredményt nem nyújtandnak valamelly egyes gyógyszer hatásának kipuhatólására nézve, nem gyűjthetünk bizonyos tapasztalati adatokat a' szerek hatása tekintetében, ha betegeinket így orvosoljuk. — Mi a' pesti gyermekkórházban igen sok szert számos esetekben alkalmazánk, mallyeknek hatása sok heteken át kis, közép és nagy adagokban kísértetettmeg, mindenkor illő türelemmel. Ha egyes esetek gyógyításából a' használt gyógyszer

hatására nevezé biztos tapasztalati adat vala nyerendő, az olly betegektől meg volt tiltva a' szabad légen létel, fürdők 's a' t. és valóban is, csak így tehetni szert szűz tapasztalatokra, csak így lehet művészetünk hatáskörét tapasztalati alapos adatokkal bővíteni. Szörnyen kár, ha valamelly orvos, miután meggyőződött előbbeni alaposoknak hitt és világ előtt is nyilvánított tapasztalatainak jelenleg alaptalanságáról, mégis azokhoz, mint sajátjaihoz elfogultan ragaszkodik, azokat őrzi mint anya gyermekét; ne gondolja az illyen orvos, hogy a' későbbi igazság megvallása szégyent hárít fejére, 's az által tekintélyéből vesztend, sőt inkább az emberiség hálája kísérendi őt, mialatt talán előbbi alapelvei sok vészt árasztandhattak az emberiségre. —

Ha több gyermekkórházak és gyermekgyógyoktatási helyek fognak keletkezni, hol minden előítéletől menten, tiszta tapasztalatra építendik működéseik elveit a' tanítók, el leendő zárva a' számtalan hibák és csalódások kútfeje. Elég legyen ezekből ennyit ériutenem, 's most már értekezéseni céljára megyek át. — Schoepf A. úr pesti gyermekkórházi igazgató és fő orvos szerint a' görvélykört következőleg osztomfel:

<p>I., Valódi vagy eredeti alhasi görvély, — ennek kimenetelei:</p> <p>a) fodormirígy aszkór,</p> <p>b) általános görvélykór,</p> <p>c) ángolkór.</p>	<p>II., Álgörvélykór, — mellynek igen különféle az eredete és számtalan sok módosulatai.</p>	<p>III., Gümőkór valódi és álgümőkór.</p>
---	--	---

Valódi vagy eredeti görvélykór alatt értem azon keresvegyes bajt, melly az alhasban tökéletlen emésztés és tápkészítésből veszi eredetét, 's ezt alhasi görvélynek (scrophula abdominalis) nevezem; ebből fejlődik aztán ki annak három idoma: a' fodormirígy aszkór, általános görvélykór 's ángolkór, mellyeknek mindenike saját alaka szerint nyil-

vánul. Ez egész kórcsapat bizonyos küllemmel 's nyomdával bír.

Az álgörvély előrejárt különbféle nedv kórcsvegynék változatos külalakú eredménye, hol az alhasi bántalom nem mint lényeges lépfel, és az alhasi görvélykört jellemző csalhatlan külnyomda (typus externus) hiányzik.

A' gümőkór alatt senki mást nem ért, mint az életműség különböző részeiben, különösen az agy, mell és has üregében több vagy kevesebb számmal kifejlő gümöcsök rendellenes képződését.

Röviden előadom tehát e' kór fajok mivóltát, lényegét és mindenik ellen eddigelé használt gyógyszereket, megemlítvén, mellyik gyógyszer felel meg különösen ez vagy amaz kór idomnak. Nem szükség figyelmeztetnem a' becses olvasót, miszerint a' gyógytapasztalatok számtalan kísérletek eredményei.

I-ör: Eredeti vagy valódi alhasi görvélykór.

E' kórfajt közönségesen tompának (torpida) szokták nevezni. Előáll többnyire a' sok nyálka képződésre anyagúl szolgáló liszt-nemű tápszerek tökéletlen emésztése által. A' képződött nyálka nagy mennyiségben gyűlvén össze a' gyomor és belekben, a' táptakat betölti, és a' valódi tápanyaggal is egyesűlvén, követi ennek útját a' mirigyekbe, 's ezeket vastagabb anyaga által mintegy bédugja. — Nem ritkán savképződés is szegődik a' dugulásokhoz. Azon gyermekek, kikben már elhatalmazott e' kór, a' tökéletlen táplálás 's áthasonlítás következtében következő küllemet mutatnak: arczuk fejeér, sápadt, pöffedt, mintha vizenyes volna; izmaik lázak, petyhüdtek; orruk, ajkaik földudorodtak, szemhéjjaik, kivált a' felsők pöffedtek, szempilláik hosszúk, egész külleményök beteges röst lényt árul el. Az illy gyermekek többnyire nagyon szeretik a' liszt-nemű táplálékokat, a' tésztás étkeket, különösen a' barna kenyeret.

Gyógyjavallatok. Ha az orvos tisztátalanságot sejdít a gyermek gyomrában, azt időnként kikell ürítenie. De nem elég csupán székletételt eszközölni, hanem a lankadt emésztő tehetség erejét is föllebb kell hangolnunk, és erősítenünk. E' czélből legjobbnak mutatkozik a' nyomizga (rheum) kis adagokban, egy vagy fél szemert adván minden adagra, 's így napjában 4—10 szemert. Ha savanyúság is van jelen, mit a' kiürített anyagok kémpapírrali vagy más módoni kémlete, mint p. o. az izzadság savanyú szaga, a' vizeletnek a' kémpapírra külölt savanyú visszahatása 's a' t., — fog bizonyossá tenni, igyekszünk a' képződött savat égvény-nemű szerekkel telíteni 's így az életműség működését rendes folyamába visszavezetni; ez okból szénsavas hama-got (Cali carbonicum) (rák szemet) kötünk össze a' rheum-mal. Az étető hameleggel — (Cali causticum) kizárólag történő orvoslás, midőn nem csak savanyúság létezik az első utakban, hanem tökéletlen emésztés is egyik fő kór-jelt teszen, nem biztos, nem is czélszerű. A' májolaj (oleum jecoris'aselli, Leberthran) bár hatását tagadni nem lehet, még sem felel meg mindenkor a' várakozásnak, nem javítja ugyan is olly jól, olly állandóan az emésztést, mint sokan állítják; ennél sokkal erősebben hat e' czélra a' hamiblaes (Cali hydrojodicum) kis és közép adagban, melly az étvágyat minden egyénben csaknem kivétel nél-kül javítja, az emésztő tehetség erejét föllebb hangolja.

Alfajai, vagyis inkább kimenetei 's eredményei az ere-deti vagy valódi alhasi görvélykórnak.

a) *Gyermekaszkor* (paedatrophia) fodormirigyvész. Ma-ga az elnevezés kifejezi a' kóros bántalmat 's ennek oka a' fodormirigyek dugulása, mellyek a' tápnedveket nem bocsáthatják át a' vérhez. Nem kell e' kórt azon idegrend-szeri rendellenességből következett gyermekaszkorral ösz-szezávarnunk, mit „marasmus infantilisnek“ mondunk, mert az ideges kiszáradásoknál a' has inkább beesett, és mirigy dugulások sincsenek jelen; itt ellenben jellemző

kórjel az igen fölpufladt alhas; az előbbi főfajnál említett kórjelekkel itt a' betegség legmagasabb fokán csak nem homlok egyenest ellenkező tünetények mutatkoznak; ugyanis az arez 's ennek részei nem hogy földagadtak, vagy pöffedtek lennének, sőt inkább kiszáradtak, öszveesettek, megránezosodtak, és mintegy öreg képet öltöttek.

Gyógyjavallatok. Minthogy itt az alhasi mirigyek dugulásai miatt áthasonlítottási hiány 's emésztési rendelleneségek vannak szönyegen, szükség ezek ellen intézni gyógyításunkat, azaz az emésztés elősegítésével egyben föl kell óldoznunk a' dugulásokat, hogy a' mirigyek rendes működésüket megtehessek. Itt tehát az emésztés erejét nagyon növelő rheummal oszlató szereket kell összekötünk, ilyen a' dárdany (antimonium) a' gajak gyanta; (res. guajaci) ez utóbbi szereket magokban adni nem egész czélszerű, minthogy az emésztést magokban nem segítikelő, csupán izgatnak és oldanak. A' májolaj nem hat olly erősen mint a' mondott szerek, azért ha a' belek izgatott állapotban vannak, czélszerűbb annak használata. A' hamiblaes nem felelmeg e' kóridomban a' várakozásnak úgy, mint kellene.

b) Eredeti általános görvélykór, valódi görvélykór.
(Scrophulosis secundaria, universalis). E' kórban a' belekben meggyülemlett nyálka a' táputakba is bevévén magát, az egész vért elkorcsosítja, minthogy vele egyesül, ennek következtében külmirigydagok és esontdagok származnak néha kifekélyedzők, néha nem; különösen pedig akkor történik a' kifekélyedés, ha a' vérbe a' nyálkával egyben savanyú esipős koresanyag is vegyült. A' külmirigydagokon kívül még, mellyek nem nagyon kemények és gyakran igen könnyen engednek az óldószereknek, sokszor vehetni észre fejvarrosodást, areztejvarat, eliez fül-folyás, orrból és a' nemző részekből áradó kifolyások is szegődnek, a' bőrvarr néhány nemeivel, mellyek pattanásos, hólyagos és néha ki is fekélyedő külemmel bírnak.

E' nyálka folyások és kütegek szelidebb jelleműek, a' kifolyó anyag nem esziföl a' szomszéd részeket, nem olly rossz szagú és undorító minőségű mint például a' buja fekélyes, bujasenyves bantalmaknál előjövők, csupán akkor vesznek rosszabb jeleket magokra, 's akkor lesznek pusztítókká, ha a' kifolyó anyagok csípős savanyúsággal is telvék, e' csípősség képződése azonban nem ritkán fordúlelő. E kórfajban a' valódi vagy eredeti görvélyes nyomdát igen kifejlődve találjuk; így p. o. a' pöffedt arcot, dogadt orrszárnyakat, ajkakát, szempillákat, hosszú szemszőrt 's a' t. mint föllebb látók.

Gyógymód. Minthogy e' kórfaj az *eredetiből* fejlődöttki, az ott elszámolt gyógyjavallatokat is szemügyre kell vennünk, 's e' mellett a' vértisztító gyógmóddhoz kell nyúlnunk; használjuk pedig a' rheumot, mint emésztést elősegítő szert, továbbá a' csípős sav nemlegesítése tekintetéből a' hamagot; ezekhez járúl az úgymondott vértisztító theákkal, főzetekkel élés, kisebb gyermekeknél a' háromság thea; (jacea) nagyobb koruaknál a' Sassa-parilla nagyon hasznos szer; ha külmirigydagok is vannak jelen, csaknem múlhatlanul szükségesek az oszlató tapasztok és a' fűszeres izgató fürdők.

c) *Angolkór.* (rachitis). Az ilyen kórbán szenvedő gyermekek arca halvány, úgy szólván piszkos kinézésű; fogaik rendellenesen törnek elő, és nem sokára gyakran ki is hullanak. Csontjaikban változások történnek; legelőször a' végtágesontok dagadnakföl az izesülésekben, — a' kőzesontok megrövidülnek, a' mellett képző csontok többnyire oldalvást horpadnakbe, a' gerincz gömbölyegen görbül kifelé, és a' gerincz oszlop közepe legjobban kinyomúl, de nem hegyesen. E' kórbán a' csontvegyiség megvagyon változva, sőt az egész vértömegben nyálkás kecsvegy látszik befészkelve lenni, 's belőle hiányzik a' vastartalom, sőt a' vérgolyócskák is kevesbültek; a' csontokban kevés vilsavas mész rakodikle, így azok gyakran

ellágyulnak és hajlékonyak lesznek. Midőn illy változások jöttek elő a' csontrendszerben a' gyermekek nem tudnak járni, vagy ha tudtak is elfelejtik a' járást. — Az ángolkórt előidéző vérvégységi rendelleniséget nedves elzárt lég is okozhatja.

Gyógymód. Legfőbb gyógyszert találunk e' betegség ellen a' vasban, ha azt rheummal öszvekötvé adjuk betegeknek.

Mind ezen együvé tartozó, egyféle eredetű, küllemű s egy csapatot képző görvélyalakok, leggyakrabban fejlődnek az első éveiben, a' 2. és 4. év között. — Mint-hogy említők, miszerint az alhasi görvélykórban nyálkasodással valamelly csipős savképződése is szokott következni, nem lesz érdektelen kikémlelni a' csipős sav jelenlétét; ezt vizsgálhatjuk kiválasztásokban, u. m. az első utakon a' savanyú felbőfögés, szelek és fölpuffadás mutatnak savanyú korcsvégyre, a' savanyú vizelet a' kék kémpapírt vörösre festi; az izzadságban savanyú szag árúljael a' képződött savat; a' vérbeni jelenlétnek munkálatai a' bőrkütegek, s így a' vér életműködése vezet kórismére. Az illy bőrkütegek sokkal erősebb nedvet, sótt rágóbb folyadékot öntenek, mint pusztán a' nyálkás, nem savanyú korcsvegy szülte bőrküütések. Gyakran az orr és szájszelek földagadnak, s rajtok a' savanyú korcsvegygel viszonyban lévő többé vagy kevésbé maró anyagot elválasztó küteg fejlikki; nem ritkán nagy fényisszonnyal járó görvélyes szemlob sem hiányzik. Az Ángolkóros egyéneknél e' vérbeli savanyú korcsvegy a' gerinczesigolakra is hatást küllől; a' nyálkás korcsvegy azonban magában nem hat ennyire, csupán mirígydugulásokat és mirígydagokat képes létre hozni; a' maró anyagot elválasztó kütegek bizonyosan savanyú korcsvegyből erednek.

A' gyógymód általános áttekintése.

Gyöngé, könnyen emészthető, inkább hús-nemű étel-
lelkel táplálkozás, a' lisztes étkektől teljes tartózkodás,
szabad, fris és száraz lég, ollykor ollykor fürdésék és
mosdások, tisztaság 's a' t., a' legfőbb követendő szabá-
lyúl vétessenek az általános görvélykórban szenvedőknel,
belsőleg pedig leghatékonyabb gyógyszerek a' vas, a' rák-
szem és a' rhenm egymással kapcsolatban. El kell fojtani
a' kórokat az altestben 's a' külsőleg mutatkozó tüneté-
nyek e' kórcsapatban többnyire magoktól is elmaradnak,
minden erősb vértisztító használata nélkül is; ha pedig
a' baj már üdült, és igen megfészkelte magát az életmű-
ségben, vagy ha csipős kórcsvegy is létezik a' testben:
használjuk a' hamiblaoszt. (kali hydrioticum). Az alhasi
görvélyben fő szer a' rheum (23-or napjában $\frac{1}{4}$ — 1 sze-
mert egyszerre) az ángolkórban a' vas (4—6-or napjában
 $\frac{1}{8}$ — $\frac{3}{4}$ szemert egyszerre) melly gyakori. de kis adagok-
ban könnyebben fölvetetik a' vérbe, mellynek vegységét
meg kell változtatnia; ha pedig akár egyik akár másikkal
savképződés is szövetkezik: hamagot használunk. Miért
adjuk pedig ezeknek az elsőbbséget minden más szerek
fölött? — Az alhasi görvélyben az emésztő tehetség van
ellankadva, elnyálkasodva, ezt izgatni, erősíteni kell, és
a' rheum ezt legjobban eszközli; az ángolkórbaü, mint
fölebb is említém, a' vérnek vegyülete kórcsos, minthogy
kevesebb a' vérgolyócskák száma, és a' vastartalom, —
úgy hogy e' részben a' fehércórral (chlorosis) némileg
hasonlításba tehető, és mind két kórban a' vas ténylege-
sen látzik javítani a' vérvegységet. A' rákszemeket, ha-
magot, csak akkor adjuk, midőn az elütakon vagy a'
nedvekben is csipős kórcsanyagot sejdítünk; jó szer még
ezen esetben a' ketted szénsavas szik vagy haméleg (bi-
carbonas natri vel kali). A' nyers dárdany (antimonium cru-
dum) gajakgyanta (resina guaiaci) igen jó óldó szerek,

's kivált a' mirigydugulásokban, a' gyermekasztkórban a' rheummal jó nagy adagban öszekötethetők. Az ángolkórban azonban, hol a' vér fölöldődéshez olly közel jár, még öldő szereket használni ártalmas. — A' reggeli és estvéli futólagosan történő hideg mosások és langyos meleg fürdők használata mellett, ez utóbbi szerek hatnak a' kül görvélyalakokra is a' kigözölgést előmozdítván, de czélszerűbb más bőrreható szereket választani e' részben, így kisebb gyermekeknél a' sz. háromság füvet, nagyobbaknál a' Sassaparillát. A' hamiblacsiBlanynyal öszvekötve (kali jodatum cum jodina pura) kis adagban csak jó étvágyot szerez, nagyobb adagok azonban erősebben hatnak a' külbőrre, vesékre és a' bélcsőre, kivált ha jód-láz hozatik elő általok, — midőn egyszersmind a' legáltalmasabb vértisztítókint munkálnak. — A' gyermekasztkór és ángolkórban hasznosak az állati és fűszeres anyagokkal telt tápfürdők. A' következő vény után készült porokat számtalan ízben alkalmaztuk a' gyermekkórházban 1—5 éves gyermekeknél: *Rp*: Limaturae ferri alcohol. Pulv. rhei — Conchar. pparat aa *gr.* 2—8. Sach. albi dr. semis 1. m. f. pulv. div. in dos. aequal. No 18—24. D. S. napjában 4—6. port bevenni. Ezzel valódi tiszta tapasztalást tevének, mert fürdők és egyéb mellékszerek használata nélkül is kevés napok mulva közönségesen jobbulás állottbe a' gyermekeknél. A' májolak csontkórokban fürdők nélkül használtatva nem biztos szer. Az iblany ángolkór ellen nem hat, hanem azon esetekben, hol a' vérben és nedvekben létező csipős anyagok a' csontokat is megtámadván, üdült kórt képeznek és ángolkórt hazudnak: egyetlen vigasztalást az iblanyban lelünk.

II-or Álgörvélyek (pseudoscrofuloses).

Álgörvélynek nevezzük azon számtalan alakú üdült nedvkórokat, mellyek olly kevésbé vagynak küljeleik ál-

tál jellemzve, mint a' milyen biztos ismertető jelt ad előnkbe az eredeti görvélyes alkat. Ezeket határozottabb egységre hozni nem lehet, ha csak számtalan alfajokat nem akarunk alkotni, melly alfajok a' lerakodott koresanyag természetétől függenének, így a' külömbféle bőrkiütések után a' vérben maradt idegen nedvek külömbféle koresvegyeket hoznak elő p. o. a' himlő kanyaró, sömörök, bőrvarrok, rüh 's a. t. után vissza maradó és a' vérbe áttett idegen nedvek saját külemű kóralakot fejtenekki, mit azonban csak *görvélyesnek* szoktak általában nevezni az orvosok. Néha üdült bőrbajokban, köszvényben 's a' t. szenvedő szülők illy értelembeni görvélyes gyermekeket nemzenek.

Minthogy tehát ezen külömböző okok által nemzett kóralakok számtalanok, azokra egy bizonyos kórisme jellemet akarni ragasztani nem egyéb könnyelműségnél vagy költői fölmagasztaltságnál; azokba egyességet hozni be lehetetlen még ez idő szerint. Ha fölgondoljuk, hogy az üdült bőrkütegek, mellyek csaknem mind ide tartoznak, milly sokféle kóridomzatban tűnekel, föllebbi állításom bébizonyuland. — Később az életműves vegytan fölvilágosítást adhat talán ezen kétséges esetekben is, hogy a' mi most nem lázlik is lehetségesnek, lehetővé lesz, miután bennünket olly álláspontra vezetendett, mellyre támaszkodva biztosabban foghatjuk föl 's gyógyítandhatjuk e' kórokat. Az algörvélyesek ritkán vagy soha sem szenvedtek alhasi bántalmakban, testalkotuk és mérsékményük a' legkülönbözőbb, minden jellemző nyomda nélkül.

Gyógymód. Itt különhatású (specificus) szereket hajhászni fölületességet árul el, mert minden szereink bizonytalanok, kivévén talán azon eseteket, hol az algörvélyt rühkoresvegy okozá, melly ellen a' kénben vagy higanyban biztos szert birunk; olly szereket lesznek tehát választandók, mellyek legtöbb esetekhez illenek, így az erős másító és vértisztító szereket. Hasznos szer leendőgyes

orvos kezében az iblanyos hamiblag vízbeni oldata (solutio kali hydriodici jodinati) melyet Schoepf próf. úr a pesti gyermekkórház igazgatója 's főorvosa, illy alakban rendel a' pesti gyermekkórházban: *Rp.* Aquae dest. simpl. unc. duas. kali hydriodici drach. duas. jodinae purae gran $\frac{1}{4}$ —2 (mint az életkor kívánja) D. S. Reggel estve 1—6. kávé kanálnyit, mindig növekedő adagokban; itt is tekintetbe véve az életkort. Fördőket is szokott rendelni minden másodnap, sőt naponkint is, és ezekbe konyhasót és iblany oldatot tétet, kivévén ha jó d kísérletet akar tenni, csupán belsőleg adva azt, mert illyenkor a' fördők elmaradnak. Nem szükség hogy a' betegek az étel idejére nézve korlátoztassanak; akkor egyék a' beteg mikor meg éhezik, de inkább többször 's egyszerre keveset, mint sok étel által gyomrát megterhelje; az étel minőségére nézve azonban azon rendszabályt kövessék a' betegek, hogy a' lisztnemű ételektől magukat egészen viszatartván, csupán hús nemű vagy gyenge zöldséges ételek és levesek által táplálkozzanak. Egy pár hét múlva az iblanygyógy alatt különös mohó étvágy áll be a' hurtnak bizonyos jeleivel, a' beteg forróságot is érez, 's olly tünetnyek mutatkoznak rajta, mintha hurutos láz környezné a' beteget, pedig ez nem egyéb mint az életműségnek az iblanyra történő jótékony visszahatása, és a' hurutláztól az étvágy nagysága különböztetimed. Ha az iblanyláz nagy mértékben ütneki a' betegen, az orvos szerrel egy nap föl kell hagyni, és a' szünnapon a' betegnek langyos fődöt kell adni a' bőrbírálatok elősegítésére, melyek ugyan magoktól is előjönnek. Csodálatos hogy az izzadások nem növelik a' gyógyszerrei fogékonyságot, sőt mennél több vizelet és izzadság ürülki a' betegből, annál nagyobb iblanyadagot bír el. — Volt reá példa, hol a' pesti gyermekkórház fő orvosa 12. éves gyermeknek napi adagúl 2. nehezék hamiblacst és 2. szemer tiszta iblányt is adott minden veszély nélkül, sőt az illyen ada-

got egy pár hélig is minden káros következés nélkül folytatá, de szoros ügyelet mellett. Sőt általában tapasztalati tény, hogy az életműsége semmi kártékony befolyással nincsen e' szer okos orvos által kezelve. — A' birálatok kezdés és vizelet után történnek; mennél bővebbek ezek, annál inkább megfelelnek a' célnak; néha hólyagos patogzások is mutatkoznak a' szer használata alatt, 's ezek is birálati kütegek. — Nem tekintjük ugyan külön hatásnak e' kórban az iblanyt, de meg kell vallanunk, hogy erős másító és vértisztító ereje által számos gyógyulások eszközöltettek véle, még a' porcokat és csontokat megtámadott görvélyes esetekben is. — Kipótol ez mindenféle vértisztító theákat, — mert ezek csak akkor hatnak, midőn fürdők is használtatnak velök egy időben; az iblany nem szorúl fürdők használatára, 's a' fürdők csak elősegítik hatását. A' vértisztító szerek közt főhelyen áll még a' Zittmann főzete, mellynek használatát Chelius ébreszté-
fől ismét; a' sz. háromságfű csak a' kisdedeknél használható, hol arczejvarr van jelen. Némellyek dicsérik a' barna májolajat is, megtörténhető — bár egész bizonyossággal nem állíthatni — hogy ez is igen jó sikert hozhat elő, egyébiránt későbbi kísérletek itt is világosságot szerzendenek. Az emésztési gyöngeségben ingerszer a' rheum. A' dárdany, guajak itt nem alkalmazhatók. Megjegyzendő még, hogy a' hamiblaes magában nem hoz o'ly sikert elő, mint iblany által erősítve.

III. Gümőkór (tuberculosis).

Gümőkór alatt olyan vérkorcsvegyet értünk, mellynek következtében az életműség különböző részeiben különböző mennyiségű 's csoportozatú lerakódások történnek. Ez által megváltozik a' bántódott életmű életfolyama és működése, a' kiválasztási terményekben is változás mutatkozik; a' bántódott életműben keményedések, föloszlá-

sok, genyedések 's a' t. jönnek elő, szóval ezen lerakodott anyagok úgy hatnak az életművekre mint idegen testek, de azért ezeket nem lehet életműves testeknek tartani, mert vegybontásuk is ellenkezőt bizonyít.

A' Gümőkórt igen különböző vérkorcsvegyek szülhetik. Az életművi vegytan még itt sem tett eléggé alapos különböztetéseket, de reménylendő, hogy talán ki fogja fürkészhetni egykor a' vegytan a' gümők alkatrészeit, de a' lerakodmányok eredetét, kútfejét aligha egész bizonyossággal kimutatandhatja. Nem csak a' vér korcsvegy hozhat ugyan is elő a' gümökhöz hasonló lerakodmányokat, hanem más nedvek rendellenes vegyületei is. Ha például valami okból genyedés áll be az életműségben, e' genyedés fölszivtatván a' vérbe, 's a' tüdőre vitetvén, nem okozhat-e tüdővést? — pedig gyakran semmi visszahatást nem külöl az életműség, úgy hogy nem mindenütt fejlődikki genyláz hol geny szivatikfól, mint némellyek állítják. Gyakran a' holt testekben a' tüdőmirigyek gümökké változva találatnak. Gümöcsök támadnak némelly bőrkütegek után a' lábadozóknál, így a' himlő kanyaró után, vagy ha a' rüh visszaverődik, vörheny után fölötte ritkan. — A' gümőkórban szenvedőknek sincs bizonyos határozott nyomdájok, mint az álgörvélyeseknek; meglephet az mindenkorú, színű, vérmérsékményű, testalkatú gyermekeket; nem köthetni e' kórt határozott külemhez sem. Schoepf A. úr gyermekkórházi fő orvos és igazgató, a' gümőkórnak e' két osztályát állítja:

1-ör. — *Eredeti alkati gümőkór.* (tuberculosis constitutionalis primitiva), Ezen kórt a' tüdővéstes alkotmány, (habitus phthisicus) jellemzi még képlődése előtt. A' tüdővéstes alkotmányuakban minden indító ok nélkül is illy gümők fejlődnekki a' tüdőkben; ezeket választják mintegy eredeti góczúl, itt rakodnakle előbb, és később történnek letételek a' has életműveiben. Ezen fajt lehetne *veleszületett gümőkórnak* is nevezni.

2-or. — *Másodlagos* vagy *álgümőkór* (tuberculosis secundaria vel pseudotuberculosis) Ez csak történetesen fejlődik valamely egyénben, miután vérébe bizonyos kórosanyagok szívattak föl; így hát ezt megelőzi valamely forró vagy üdült folyamú bőrküteg; minthogy minden bőrküteg vérbetegség, e' vérkórnak kórtermenyei a' kütegek, — melyekből aztán lerakodmányok történhetnek valamely életműre; illy gümőképző kütegek lehetnek, a' himlő, kanyaró, rüh, bőrvarr, arcztejvarr, fejkosz 's a' t.; melyek részint az alhasi vagy eredeti, részint az álgörvélykórral viszonyban vannak. Néha tehát lázas, néha láznélküli bőrkütegek után származnak gümők; Schoepf prof. úr véleménye szerint a' láznélküli (impetiginosus) bőrkütegek után eredő gümők képezik az összeköttetést a' gümőkór és görvély között; ugyanis ez utóbbi kütegek visszaverődvn, mint p. o. gyermekeknél az arcztejvarr, vagy fejkosz (mellyek a' valódi görvélykór alakzatai közé tartoznak) gümők képlődnek a' tüdőkbén, 's így összefüggés létezik az álgümőkór és a' valódi görvély között, a' midőn egyik a' másikba megyen által; a' meg nem határozható álgörvélykóri lázatlan kütegek után lerakodott gümők az álgümőkór és az álgörvélykór között mintegy hidat alkotnak.

Az I-ső szám alatti eredeti vagy veleszületett gümőkór, és az eredeti vagy alhasi görvélykór ellenben legkevésbé sem hasonlítanak egymáshoz; mind kettőnek határozott tüstént megismérhető saját nyomdája van, mi által a' hasonnem alá tartozó kórok és alfajoktól mint határozott alakban elütünőt elkülönözhetni.

Gyógymód. Itt legtöbbet teszen a' jótékony természet, és az orvos csak figyelemmel kíséri a' természet gyógymunkálkodásait. A' hasgörvélykór után először a' hasban később a' hörgmirigyekben képlődött gümők gyakran meggyógyúlnak gyermekeknél, ha fejevarr vagy külmirigydagok keletkeznek a' kóros egyénen. Itt a' termé-

szet mintegy elvezetőleg munkál. A' hasban képlődött gümők némileg eszünkbe juttatják a' gyermekaskkori fodor-mirigydugulásokat, melly dagult mirigyek talán illy gümökké fajlunakel; a' következtetés legalább áll, ha meg-gondoljuk miszerint a' gyermekaskkór gyakran szintén az arcztejjarr kiütése és a' külmirigyek daganatai után gyógyulmeg. Ezen gümőkór nem nagy visszahatást hozeló az egyetemes életműségben, úgy hogy a' gyermekek akkor is könnyen eltűrik az iblanygyógyot, ha hurut vagy lap-pangó láz közbe jön is.

Az illyen bírálati nyakmirigydagok kemények és nem lobosak, sokáig tartók, míg végre eloszlanak vagy genyedésbe mennek át. Az ezekből kifolyó genyes anyag nagyon hasonlít a' tüdőgümölcsök anyagához, és talán a' tüdőről valóban át is tétettek mintegy a' gümők és genyedésök egybevegyült a' külmirigyekéivel; vagy ha nem tüdő gümölcsök voltak is a' genyedésbe átmentek, nyakgümőknek méltán nevezhetnők, mert anyaguk valóban gümőanyag. — A' fentebb felhozott gyógyszereken kívül sem az eredeti, sem a' másodlagos gümőkór ellen biztos gyógymódot nem adhatni. A' mennyi gyakorló orvos vagy gyógytanító van, ugyan annyi, sőt több szerek javaltatnak, külsőleg és belsőleg alkalmazandók. — A' gümőkórosok; sőt általában a' görvélyesek többnyire hasmenésben szenvednek, (diarrhoea scrophulosa) ezen hasmenés a' főlebb említett minden kórfajoknál rögtön minden külok nélkül előjöhet; néha kevésbül, néha többül, roszzí-nű és szagú. Ezt elnyomni egyszerre veszedelmes lehetne, legjobb ellene fördőket, belsőleg édesbiganyt és rheumot adni tört adágban.

Ha most már az eddig mondottakra visszapillantunk következő eredményre jutandunk:

I-ör. — A' görvélykór csupán az eredeti alhasi görvélyben van tiszta nyomdával jelezve, a' többiek csak

üdült nedvkorcsoknak mondatthatók minden határozott nyomda nélkül.

2-or. — A' gümőkór csupán az eredeti vagy alkoti (constitutionalis) gümőkórban van tiszta nyomdával jelezve, 's a' másodlagos gümőkór csak történetesen különbözőféle előrement vércórcsvegyek által fejlődik ki.

3-or. — Az álgörvény és másodrendű gümőkór hasonnemű és egyforma lefolyásuak; — egyenlő küllemű mirigy, bőr, és csontbántalmakat idéznek elő, és ennyiben azt sejdítetik, hogy ezek egy betegséget tesznek lényegileg széles értelemben.

4-er. — A' gyógyszereket tekintvén, ide tartozik a' *rheum* az alhasi görvényben, 's a' többi fajokban is, melyek az emésztési tehetség lankadtsága 's erőtlenségével párosúlnak; össze szokták kötni hamaggal vagy rákszemmel, dárdkészítményekkel és gajakmézgával is azon esetben, ha az alhasi görvénykórból nyálkásodás után gyermekaszék fejkki; szokták még vassal is összekötni. A' vas, főgyógyszer az ángolkórban. Az *iblan*y kis adagokban az emésztést segíti, — nagy adagokban pedig másító és vértisztító, hasznos a' legmakacsabb álgörvényi alfajokban, az iblanyt hamiblaessel öszvekötvé. Leginkább jakkor hat, ha birálatokat hoz elő; de hatása még sem különnemű a' görvény ellen. Ha másító és vértisztító hatását akarjuk kifejezni, nagy adagokkal kell élnünk, például 15—30. szemer hamiblacshoz $\frac{1}{8}$ — $\frac{1}{2}$ szemer iblanytadunk sok vízzel vegyítve egy adagra, 's így többnyire iblanyláz áll be nem sokára vizeleti vagy izzadási birálat által kísérve, és e' birálat alatt üzetik a' testből a' korcsvegy az iblannal egyben, mit a' vizeletben például fölálalhatni. Az iblanynak igen nagy hatása van a' mirigyekre, 's ezért tartják a' golyva ellen (paizsmirigydag) is különhatású szernek, ez okból, minthogy mirigy kisebbitő hatását tagadnunk nem lehet, kis adagokban hat az emlőkre, és herékre is, ezeknek fogyását hozván néha elő, vassal vegyítve (ferrum joda-

tum) nem felel meg a' várakozásnak, mert így, sem a' vas nem hat, sem az iblany bírálatok létre nem jöhetnek. — A' *hamag* (kali) ott van jelentve, hol az életműiségben savanyú korcsanyag létezik, minthogy e' savat vegyileg telíti 's így az életmű folyamatot rendes kerékvágásába segíti vissza. — A' *májolaj* jobbitani látszik az emésztő erőt, néha nagy adagokban izzadási bírálatokat is eszközöl, de ezen hatások nem állandók. — A' *dúrdany készítmények*, *gajag mézga* 's több illyek csak felöldő izgató hatást gyakorolnak, és a' görvélykór ellen másként nem is hatnak, ha csak a' fölebb említett segédszereket is össze nem kötjük velök, illyenek a' tiszta lég, jó étrend, meleg fürdők, hideg mosások 's a' t. — mellyeket magángyakorlatban soha el nem kell hagynunk. —

T H E S E S.

- I. **A**utocratia naturae in sanandis morbis summum exercet imperium.
 - II. Existentia morborum haereditariorum negari non potest.
 - III. Nullus morbus absolute insanabilis, — sed tamen
 - IV. Periculosus esset medicus, qui omnes morbos sanabiles, sanare niteretur. — Nam
 - V. Dantur morbi salutare.
 - VI. Diagnōsis morborum pectoris sine percussione et auscultatione dubia est.
 - VII. Formulae nimium compositae infirmitatem diagnoseos arguunt, et plerumque nocent. — Hinc
 - VIII. Nullo uti remedio saepe optimum remedium. — Nonnunquam tamen
 - IX. Formulae compositae necessitatis sunt progenies.
 - X. Vox populū in dijudicandis medicis non valet.
 - XI. Politia medica male coordinata plurimum detrimentū adfert generi humano. —
-